

כשיושבים או שוכבים על דבר העשוי לכך, ולענין שמטמאים ב'אבן מסמא' (שעניינו יתבאר להלן), ולענין שמטמאים אף ב'היסט', כשהטמא מסיט את הדבר הטהור (וכפי שיתבאר להלן פג, א). [ד] חומר מיוחד מצנינו במת, שהוא מטמא אף באוהל (וכדלהלן פג, ב).

נְדָה מְטֵמָא בְּאֵבָן מְסָמָא – דין טומאת 'אבן מסמא' הוא הוספה בטומאת 'משכב ומושב', שכלי שיש מעליו אבן [או כל דבר אחר], והאבן נוגעת בכלי, אבל אינה מונחת ונשענת על גבי הכלי, לפי שהיא מונחת על גבי עמודים המחזיקים אותה מן הצדדים, וישבה נדה על האבן, נטמא הכלי, למרות שהנדה לא הכבידה ביישבתה על הכלי, שהרי האבן מונחת על העמודים, ולמרות שהאבן היא דבר שאינו מקבל טומאה [וכל שכן כשהאבן מונחת ממש על דבר העשוי למשכב ומושב, ונשענתו כולם בטומאת 'מושב' (ראה זו, וישבה הנדה על גביהם, שנשענתו כולם בטומאת 'מושב') (ראה רש"י ומאירי). ויש מפרשים טומאת 'אבן מסמא' שהיא כטומאת 'משכב ומושב', שהאבן מונחת ונשענת על הכלים, והנדה יושבת על האבן, והחידוש ב'אבן מסמא' הוא שהאבן כבידה ביותר, והנדה שיושבת עליה אינה מוסיפה כובד על הכלים, ומכל מקום הם טמאים כדן מושב הנדה המטמא אפילו הרבה מושבים זה זה תחת זה (תוס' ד"ה באבן, וראה בדבריהם ובריטב"א דינים נוספים ב'אבן מסמא').

לְמִשְׁמֵשִׁיָּהּ – ללמד שהכלים המשמשים לצורך עבודה זרה, מטמאים רק במגע, ולא במשא או באבן מסמא (רש"י), שהפסוק 'לא תביא תועבה אל ביתך' נאמר לענין משמשי עבודה זרה, ועל זה נאמר בהמשך הפסוק 'שקץ תשקצנו' שמטמאים כשרץ במגע (ריטב"א, וראה רמב"ם ע"ז ז, ב), ואלמלא המיעוט שבפסוק זה, היו ה'משמשים' טמאים כעבודה זרה עצמה, וכמו שמצנינו לענין דברים נוספים משמשי עבודה זרה חמורים כעבודה זרה עצמה (מגיני שלמה, בישוב שאלת תוס' על פירש"י), אבל לרבנן, הפסוק 'לא תביא תועבה וגו' שקץ תשקצנו' נאמר על עבודה זרה עצמה, המטמאת במשא ואין המשמשים מטמאים אלא במגע, שסברא היא שלא יהיו משמשי עבודה זרה חמורים כעבודה זרה עצמה המטמאת במשא (ריטב"א) [וכעין זה כתב הרמב"ן (ל"ת קצד), שאיסור משמשי עבודה זרה לא נלמד מהפסוק 'לא תביא תועבה' אלא מהפסוק 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם'].

מֵה נְדָה אֵינָה לְאֵבָרִין, שאיבר הנחתך מהנדה, אינו מטמא בטומאת 'נדה' [אלא בטומאת 'אבר מן החי', שאינה מטמאת ב'אבן מסמא'] (רש"י), ויש מפרשים, שנדה שהכניסה אבר שלה כגון ידה או רגלה לאויר כלי חרס, אינה מטמאת את הכלי [ואילו נכנסה כולה לתוך הכלי, מטמאתו] (רמב"ם משכב ומושב ה, ד), ובשונה מנדה שנגעה בכלי, שאף שנגעה בו רק בידה, המגע מתייחס לכל הגוף ונחשב שכל הנדה נגעה בכלי דרך היד, ואילו בטומאת כלי חרס שנטמאים מדין 'תוך' [שדבר טמא הנכנס לתוך חללו של הכלי מטמאו], מתייחסים רק למה שנכנס בפועל לתוך הכלי (חי' רבינו חיים הלוי שם). ויש מפרשים, שנדה שהניחה אבר שלה כגון ידה או רגלה על המשכב, אינו נטמא בטומאת 'מדרס' [ואילו נשענה ברוב כוחה עליו נטמא] (ראב"ד שם).

נִדּוּן מְחֻצָּה עַל מְחֻצָּה, שאם הכותל היה בנוי חציו על שטח שלו וחציו על שטח בית העבודה זרה, שיעור הרחקת ארבע אמות נמדד מתחילת חצי הכותל שלו, ולא מתחילת המקום שבו היה בנוי הכותל [כולל חצי הכותל של בית העבודה זרה] (רש"י). ויש מפרשים, שחצי מאבני הכותל שניכר עליהם שעמדו בצד שלו, מותרים בהנאה, וחצי מאבני הכותל שניכר עליהם שהיו בצד של בית העבודה זרה, אסורים בהנאה, שלא אסר הגוי אלא את חצי הכותל הקרוב אליו, שדעתו שיהא חלקו ברור ומיוחד לעבודה זרה, ואף דעתו של היהודי שיהא חלקו ברור לו, כדי שלא יוכל הגוי לאוסרו, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (רמב"ן וריטב"א לעיל ע"א, וראה בקטע הסמוך).

אֵבָרִין וְעֵצִין וְפִרְיִין, של האבנים שניכר עליהם שהם מחלקו של בית העבודה זרה (ראה רמב"ן וריטב"א המובאים לעיל), ויש מפרשים שכל הכותל נחשב כעבודה זרה, שהרי יש לגוי בעלות על כל הקיר בשני צדדיו, כדן כל שותפים שיש להם קיר משותף, שיש לשניהם חלק בבעלות בכל הקיר, ואף אם יחלקו היהודי והגוי את אבני הקיר לאחר נפילתו, אין אומרים שהוברר למפרע שכל אחד מהם הבעלים על מה שהגיע לחלקו, לפי ש'אין ברירה' (רש"י ע"ז מז, ב ד"ה אבניו, ע"פ תרומת הדשן שלו, ולכן פירש לעיל בסמוך, ש'נדון מחצה על מחצה' לא נאמר לענין אבני הכותל), שכיון שכלפי איסור ההנאה מעבודה זרה נוקטים לחומרא ש'אין ברירה', כפי הכלל שבדאורייתא 'אין ברירה', שוב לא מחלקים בדבר, ומחמירים אף כלפי הטומאה מדרבנן (שפת אמת).

מְטֵמָאִים, ואף שעבודה זרה שנשתברה בטילה ומותרת, כיון שהשתחוה לכל אבן בפני עצמה, וכל אבן היא עבודה זרה שלימה שלא נשברה (ראה תוס' ד"ה אבניו, בשם הירושלמי), או שמדובר בעבודה זרה של ישראל, שאין הביטול מועיל בה (תוס' ע"ז מז, ב ד"ה אבניו).

שְׁנַאמְר שְׁקָץ תִּשְׁקָצְנָהּ – מלשון 'שרץ' (רש"י), ודרשוהו חכמים כאסמכתא לטומאת שרץ, ועיקר הפסוק בא לכנות את העבודה זרה בכינוי של גנאי (רש"י להלן פג, ב).

אָמַר רַבָּה וְכוּ' נִבְרְיָנָהּ מִיֵּנֶף קָזַר – הפסוק מלמד שיש להתרחק מעבודה זרה באופן מיוחד, ודברי רבה אלו, הם הקדמה לדבריו הבאים, שמקיישים את עבודה זרה לנדה לחומרא, בשונה משאר מקומות שמקיישים לקולא באיסורים דרבנן (תוס' ד"ה אמר), ויש מפרשים, שהפסוק מלמד שיש להתרחק לגמרי מעבודה זרה, וכפי שהנדה מרוחקת מאוד, ובשונה ממת שאף שטומאתו חמורה יותר, מצוה להתקרב אליו בשביל להתעסק בכבורו (חתם סופר).

וְאָמַר רַבָּה בְּמִשְׁאָ וְכוּ' הַקְדָּמָה: מצנינו כמה דרכים להעברת טומאה מדבר טמא לדבר טהור, והדבר משתנה לפי חומרת הטומאה, ואלו הן ארבע דרגות [הנוגעות לסוגיתנן]: [א] השרץ אינו מטמא אלא כאשר מתקיים מגע בינו לבין דבר טהור. [ב] חמורה ממנו, הנבילה, המטמאת אף את האדם הנושאה, הגם שיש דבר חוצץ בינו לבינה המונעת 'טומאת מגע' ביניהם. [ג] חמורים מהם הזב והזבה הנדה והיוולדת בשלשה דברים, לענין שמטמאים אף ב'משכב ומושב' [המכונה גם 'טומאת מדרס'],